

Ondermijning en de ‘middenwereld’

Dr. Peter Klerks,
raadadviseur
Parket-Generaal,
Openbaar Ministerie
en docent aan de
Politieacademie.
Reageren?
p.p.h.m.klerks@om.nl

Wetenschappers, procureurs, rechters, politiemensen en ondernemers spraken in december in Napels twee dagen lang over de verwevenheid van onder- en bovenwereld. Ik hoorde er maffiabestrijders vertellen over een omvangrijk corruptiesysteem in Rome: de *Mafia Capitale*. Een wonderlijk netwerk van voormalige neofascistische terroristen en criminelen uit de jaren '70, zakenmensen en politici, waaronder de voormalige burgemeester. In november 2015 begon het megaproces tegen 46 personen, onder meer verdacht van het wegsluizen van fondsen voor de opvang van asielzoekers en Roma. Honderden anderen worden nog onderzocht waaronder een politiechef, de president van de stedelijke anti-corruptiecommissie en grootondernemers. Slechts een derde van de onderzochten hoort tot de categorie traditionele criminelen.

Hoofdverdachte Massimo Carminati legde tijdens een door de *carabinieri* afgeluisterd telefoongesprek aan een handlangers de theorie van de ‘middenwereld’ uit. “Zij zijn de levenden boven en de doden beneden; wij zitten er tussenin in de ‘middenwereld’, waar iedereen elkaar ontmoet. Ik kan morgen dineren met Berlusconi, snap je? Op papier is dat onmogelijk, maar in de *Mondo di Mezzo* kan het gebeuren”.

Hij dwong ondernemers hem tot een verborgen partner in hun bedrijven te maken, hielp politici met geheime verkiezingsfondsen en kreeg toegang tot publieke aanbestedingen. Zijn handlangers positioneerden zich als invloedrijke progressieve opiniemakers en wisten grote non-profitcoöperaties te misbruiken om geld weg te sluisen. Een van hen pochte over de tap: “Vorig jaar heb ik 40 miljoen verdiend door de zigeuners. Kun je nagaan hoeveel we met de migranten kunnen verdienen.”

Het corrupte netwerk speelde handig in op de urgente behoefte van de overheid om noodoplossingen te vinden in crisissituaties rond migratie en milieuvervuiling. Controle en toezicht zijn dan nauwelijks aan de orde, want in een klimaat van angst en onzekerheid wordt daadkrachtig optreden alom gewaardeerd.

Gelukkig, Nederland is geen Italië. Bij ons werd in het Opstelten-tijdperk de term ‘ondermijnende criminaliteit’ gangbaar. Iedere hennepsteler zou de samenleving ondermijnen, want zo infiltreerde de onderwereld in de bovenwereld. De formule ‘criminele samenwerking = ondermijning’ is echter te simplistisch. Van aanwijsbare ondermijning is sprake wanneer criminelen actief het bestuur en de rechtshandhaving proberen te beïnvloeden door gewelds dreiging of omkoping. Het is ook ondermijning wanneer er zich structurele onwettige praktijken ontwikkelen in vitale maatschappelijke sectoren als openbaar vervoer, gezondheidszorg en bankwezen.

Daarbij blijkt ondermijning een tweezijdig proces: de overheid zelf kan criminaliteit de ruimte geven door weg te kijken en vrijplaatsen te laten ontstaan, of zelfs samenwerking met dubieuze partijen te zoeken. De Nederlandse hennepindustrie kon uitgroeien tot een ondermijning monstroom doordat de overheid decennialang waarschuwin-

gen in de wind sloeg. Ook voor de doorgeslagen privatisering van publieke dienstverleners is een hoge prijs betaald. De Italiaanse overheid gaat met schimmige zakenlieden en maffiosi in zee om de huisvesting van migranten of het wegwerken van giftig afval ‘op te lossen’. Waar beleid en handhaving verdwijnen en het snelle geld carte blanche krijgt, ontstaat ondermijning.

‘Crimineel systeem’

De aanpak van werkelijk ondermijnende criminaliteit is riskant voor de uitvoerders. Italiaanse magistraten die politici en zakenlieden vervolgden wegens samenwerking met de maffia, werden door hun eigen sociale omgeving geïsoleerd. Maffiaspijtoptanten wilden zelden over zulke contacten verklaren. Alleen door taps en verborgen microfoons “kregen burgers de gelegenheid ongecensureerd naar de geheime stem van de macht te luisteren”, volgens een onderzoeksrechter. Die geheime opnames werden dan ook het felst bestreden: ze verdwenen, waren zogenaamd mislukt of werden betwist als onrechtmatig.

De tapes legden het ‘criminele systeem’ bloot waarbinnen, naast maffiosi, ook politici, directeuren, ondernemers en vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld circuleerden. Zij namen als vertrouwenspersoon voor hun relaties deel aan overleggen waarin publieke middelen werden verdeeld, aanbestedingen werden geregeld en functies werden vergeven. De aanklagers spraken over “draden van Ariadne”: je luistert een maffioso af die praat met een ondernemer die op zijn beurt verwijst naar een politicus die een financier erbij haalt, enzovoort.

Italiaanse magistraten concludeerden dat alleen het gevecht aangaan met de onderwereld, zonder actie te ondernemen tegen de ‘maffiose bourgeoisie’ en corruptie, in feite dit criminele systeem in stand houdt. Dat maakt het essentieel om niet alleen witwasobjecten te confisqueren, zoals auto’s en panden van drugscriminelen, maar ook onderzoek te doen naar de absorptie van misdadgeld in de zakenwereld, de financiële sector en het bestuurlijk-politieke milieu.

Procuratore Generale Roberto Scarpinato waarschuwde al in 2008 dat het criminele systeem evolueert om de hogere kringen van de criminele markt te kunnen bedienen: het opslokken van nationale en EU-fondsen, illegale exploitatie van het bank- en verzekeringswezen en het leegzuigen van openbare instellingen. Het wegsluizen van misdadgeld verloopt via landen waar de wetgeving op trusts, stichtingen en belastingen het gunstigst is, waar postbusmaatschappijen zonder fysieke aanwezigheid worden gefaciliteerd en waar anonieme constructies voor vermogensbeheer om fiscale redenen geen taboe vormen.

De Italiaanse PG wees er ook op dat een ‘catastrofe-economie’, zoals na natuurrampen, extra gevoelig is voor het wegsluizen van overheidsfondsen en illegaal ondernemerschap. Interessante observaties nu in heel Europa ambtenaren op alle niveaus samen met zakenmensen uit de horeca- en vastgoedwereld honderdduizenden asielzoekers moeten onderbrengen. Voorkom dus een ondermijnende *Mondo di Mezzo* door grondig onderzoek in de onder- én bovenwereld. «